

УДК 343.91

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2022.38>*І. В. Пашинська**orcid.org/0000-0001-5573-4093**аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
Державного податкового університету*

СИСТЕМОУТВОРЮЮЧІ ОЗНАКИ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ ЯК СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ ГРУПАМИ ТА ВИДАМИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Організована злочинність одна із складних і найнебезпечніших видів злочинності, посягаючи передусім на економічну сферу суспільства.

Їх протиправні діяння, вчинені організованими групами та злочинними організаціями (злочинними спільнотами), мають свою структуру та ієрархію, зв'язок з місцевими та іншими чиновниками, що дозволяє цим групам та організаціям (спільнотам) панувати на певній території, отримувати доходи, контролювати внутрішні та зовнішні ринки через економічні злочинні механізми або підкуп, проникаючи в легальну економіку і навіть політику. Слід сказати, що з фахівців є різні думки у тому, якими ознаками наділена організована злочинність. Але практично ні в кого не виникає сумнівів у тому, що цей вид злочинності становить значну небезпеку для суспільства.

У криміналістичній науці справедливо відзначається, що як об'єкт наукового дослідження організована злочинність у сфері економіки є досить складним явищем і вимагає чималих зусиль для його аналізу. На сьогоднішній день існує багато точок зору щодо визначення ознак організованої злочинності. Це пояснюється тим, що даному явищу властива дуже велика диверсифікація, тобто різноманітність його проявів та форм існування, що ускладнює вироблення універсального підходу до проблем його визначення та методології розслідування. У зв'язку з цим подальшого дослідження потребують сучасні ознаки організованої злочинності у сфері економіки, як співвідношення між групами та видами кримінальних правопорушень.

Зазначена проблематика розглядалась у працях таких учених, як Л.І. Аркуша, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, С.І. Винокуров, В.Г. Гриб, О.М. Джу́жа, Ю.Ф. Іванов, В.В. Кікінчук, В.П. Корж, П.М. Кубрак, В.С. Медведєв, Р.Л. Степанюк, В.Ю. Шепі, С.А. Шепетько, О.Ю. Шостко, Ю.М. Черноус, М.П. Яблоков та ін.

Мета статті полягає в дослідженні системуютьворюючих ознак організованої злочинності у сфері економіки, як співвідношення між групами та видами кримінальних правопорушень.

Криміналістичне пізнання організованої злочинності у сфері економіки викликає необхідність збільшення обсягу інформації щодо її

ознак, з метою з'ясування сутності даного виду злочинності, встановлення закономірностей формування, функціонування організованих злочинних груп, розвитку їх кримінальної діяльності. На нашу думку, для визначення системуютьворюючих ознак організованої злочинності у сфері економіки може допомогти теорія соціальних систем, це значить з'ясувати її якісну специфіку, тільки їй притаманну; її склад, які об'єднують окремі частини в одну систему чинників; комунікації із зовнішнім середовищем і, нарешті, її історію, початок і джерело виникнення, становлення, тенденції та перспективи розвитку як системи.

Сумнівів немає, що сучасна організована злочинність у сфері економіки істотно відрізняється від організованої злочинності 80–90 х років, оскільки в сферу обігу економічних відносин прийшли нові нано-технології. У зв'язку з цим вважаємо, що з'ясування сутності сучасних ознак організованої злочинності у сфері економіки, її характерних ознак повинні передувати вивчення і наукове осмислення об'єктивних закономірних процесів росту організованої злочинності, причин її розвитку, економізації і політизації; стійкості кримінальних колективів і тривалості їх функціонування.

У науковий обіг криміналістики увійшло визначення, запропоноване Ю.Ф. Івановим, О.М. Джу́жою, які розкривають основні ознаки організованої злочинності (ОЗ), зазначаючи їх ієрархізованими, і такими що діють планомірно, за для отримання максимального прибутку зі злочинного бізнесу [1, с. 56].

Сучасна українська організована злочинність у сфері економіки активно впливає на криміногенні процеси нашої держави (зокрема фінансову, банківські системи, тощо), тому її соціальну значимість не можна недооцінювати.

Головна мета організованої економічної злочинності – отримання прибутків і надприбутків шляхом здійснення забороненої законодавством економічної діяльності. В той же час організована економічна злочинність – це конгломерат організованих злочинних утворень (угруповань), різних за своєю структурою, кількісним складом, спеціалізацією та масштабами впливу.

У вітчизняній науковій літературі визначення ознак організованої злочинності у сфері економіки розділилась на певні групи, більшість вчених за сутнісними ознаками характеризують систему злочинних угруповань мета яких полягає у отриманні постійних значних доходів.

Перша група науковців, розглядає організовану злочинність у сфері економіки, як злочинні організації, які об'єднались за ради матеріальної вигоди.

Так, В.В. Кікінчук резюмуючи основні криміналістичні властивості (риси) економічної організованої злочинності, робить висновок, що її суть полягає у вчиненні кримінальних правопорушень у сфері економічної діяльності створеними в структурі підприємництва та фіктивного підприємництва організованими злочинними утвореннями, тобто організованими злочинними групами, злочинними організаціями, спільнотою, що мають корумповані зв'язки зі службовими особами державних органів, та закономірну мету – отримання злочинних доходів та їх легалізацію [2, с. 215].

С.А. Шепетько до структури організованої злочинності відносить складну, органічно цілісну систему стійких злочинних угруповань з їх великомасштабною злочинною діяльністю, які пов'язані, як з керівними, так і з іншими функціями обслуговування цих угруповань громадянського суспільства [3, с. 37-38].

В.Г. Гриб під організованою злочинністю розуміє відносно широке функціонування стійких, з ієрархічною структурою злочинних угруповань та їх об'єднань, які займаються криміналом, як промислом і пов'язані у кінцевому результаті з системою утворення злочинного капіталу у сфері економічних та соціальних відносин, що мають у своєму складі, на відміну від інших кримінальних угруповань, коло осіб, які не беруть участь у конкретних злочинах, але забезпечують результативність протиправної діяльності в цілому [4, с. 49-50].

О.Ю. Шостко розглядаючи сучасну організовану злочинність порівнює її із постійно діючим кримінальним (нелегальним) підприємством, яке займається злочинною діяльністю (виробництвом, розподілом, обміном, споживанням як нелегальних, так і легальних товарів і послуг). Така ОЗ має структуру згуртованості, стійкості та впорядкованості дій злочинців. Характеризується внутрішньою дисципліною, зумовлює розподіл функцій і завдань між ними та їх професіоналізацію і спеціалізацію, і визначається загальною метою – одержанням фінансової або іншої матеріальної вигоди, що потребує легалізації одержаних доходів [5, с. 83].

Друга група науковців, розглядає організовану злочинність у сфері економіки, як об'єднання осіб

в угруповання, при цьому відзначаючи їх стійкість.

Так, А.М. Падалка і А.І. Яковинець визначають організовану злочинність у сфері економіки, як об'єднання злочинців із стійкою внутрішньою структурою та ієрархічними зв'язками. Характеризуючи її заздалегідь спланованою і цілеспрямованою злочинною поведінкою й домовленістю про постійну злочинну діяльність. Члени організованих груп оцінюють і прогнозують ефективність своєї діяльності, формують ціннісні орієнтації та систему норм поведінки, що створені для систематичного злочинного бізнесу шляхом корумпування представників влади, насилля і залякування населення, а у ряді випадків – домовленості з іншими злочинними об'єднаннями з метою встановлення свого контролю у різних сферах діяльності і на окремих територіях, на постійній основі з метою отримання значних прибутків [6, с. 28].

У цьому випадку вчені вирізняють таку ознаку організованої групи, як сталість, що полягає у її міцності та стабільності. Ці ознаки виявляються у тривалості, системності й детальній організації функціонування групи, здатності до заміни членів групи, приховуванні злочинної діяльності і своїми силами, і за допомогою сторонніх осіб, наявності необхідних для функціонування фінансових та інших матеріальних засобів.

Такої думки дотримується і Н.Є. Міняйло розглядаючи структуру організованої злочинності у сфері економіки, як групу осіб, де учинення кримінального правопорушення відбувається з фактичним розподілом ролей з стійкістю об'єднання й системністю учинення правопорушень [7, с. 119-120].

Розглядаючи різні підходи визначення організованої злочинності у сфері економіки та економічної організованої злочинності, не менш важливими залишаються і ознаки, які їй притаманні. Так, О.Ю. Шостко на основі аналізу наукових досліджень та слідчої практики виділяє перелік головних ознак, притаманних діяльності сучасної організованої злочинності у сфері економіки, це:

- традиційно корисливо-насильницька спрямованість злочинної діяльності угруповань у вигляді промислу з метою вилучення максимальних доходів не тільки у сфері тіншової, а й легальної економіки;

- високий рівень організації та конспірації злочинної діяльності, оскільки вона здійснюється членами високоорганізованого злочинного угруповання з функціонально-ієрархічною системою побудови, які пов'язані круговою порукою й кримінальними традиціями;

- наявність корумпованих зв'язків в органах державної влади й управління, а також у правоохоронних органах та значної матеріальної бази

у вигляді значних грошових фондів, банківських рахунків, цінних паперів, нерухомості;

- забезпечення безпеки та тривалості злочинної діяльності за рахунок наявності у злочинних угруповань офіційного «прикриття» у вигляді зареєстрованих спільних підприємств, фірм, різного роду фондів тощо;

- прагнення злочинних угруповань до встановлення монопольного кримінального контролю над окремими галузями економіки та банківсько-кредитною сферою;

- політизація організованої злочинної діяльності, тобто прагнення лідерів злочинних угруповань до публічної влади та встановлення корупційних відносин з окремими її представниками [5, с. 216].

І.М. Гриненко до загальних ознак організованої злочинності відносить: приховану, засновану на складній системі взаємовідносин, зовні респектабельну, пов'язану з державними органами або структурами управління та економіки діяльність групи осіб, спрямовану на одержання доходів, всупереч чинному законодавству та нормам моралі [8, с. 73-74].

Аналізуючи точки зору науковців, необхідно підкреслити, що більшість визначень організованої злочинності та її основних ознак не досить чітко і повно відображають сутність цього явища.

А визначаючи організовану злочинність у сфері економіки, як об'єктивне соціальне явище, можна сказати, що вона характеризується такою основною ознакою:

- негативне соціально-економічне явище;
- порушує стабільність державної й економічної систем;
- порушує належне надходження коштів до бюджету;
- є основною перешкодою у побудові ринкових відносин;
- заважає цивілізованому торгівельному обміну, чим створює серйозну небезпеку для незалежності України.

Звідси організована злочинність у сфері економіки є надзвичайно небезпечним феноменом, вона деформує суспільство і породжена факторами соціального характеру, до яких слід віднести економічні, історичні, ідеологічні, психологічні та правові явища.

Висновки. Враховуючи наведене, сучасна організована злочинність у сфері економіки – це негативне соціальне явище, що має цілеспрямований, стійкий, системний, планомірний характер та представляє серйозну небезпеку для суспільства. За своєю суттю є асоціальним явищем, яке має комплекс деструктивних і дисфункціональних властивостей, і яке негативно впливає на процеси, що відбуваються як в економічній, так і в соціальній сферах життя. Проникаючи в глибини економічного механізму, орга-

нізована злочинність у сфері економіки деформує існуючу систему соціально-економічних відносин, у тому числі підсистему інституційних соціальних норм, що виражається насамперед у тому, що вона «підриває» роботу основних законів сучасної економіки в результаті наступу на основні ринкові імперативи – принципи еквівалентності обміну, свободи підприємництва, чесної конкуренції, недоторканості приватної власності, тощо.

Аналізуючи названі багатьма дослідниками системоутворюючі ознаки організованої злочинності та організовану економічну злочинність, ми можемо їх доповнити певними рисами, які з'явилися з прийдешніми сучасними реаліями:

- зайняття діяльністю за участі економічних об'єднань з різними країнами у сфері регулювання торговельно-економічних та фінансово-інвестиційних відносин, яка завдає шкоди національним інтересам України;

- підведення фінансової системи України до глобальних ризиків (у тому числі внаслідок впливу спекулятивного іноземного капіталу), а також уразливість інформаційної інфраструктури фінансово-банківської системи;

- вплив на науково-технологічні зміни (вичерпання експортно-виробленої продукції, як моделі економічного розвитку, різке зниження ролі традиційних факторів забезпечення економічного зростання);

- недопустимість відведення інвестицій у реальний сектор економіки;

- вплив на інноваційну активність, тримання учасників ОЗГ в галузі розробки та впровадження нових та перспективних технологій (у тому числі технологій цифрової економіки);

- доступ до довгострокових фінансових ресурсів, до розвитку транспортної та енергетичної інфраструктури; до національної бюджетної системи;

- вплив на ефективне державне управління;

- вплив на диференціації регіонів і муніципальних утворень за рівнем і темпами соціально-економічного розвитку;

- прагнення до монополізації (встановлення контролю) у певній сфері діяльності або на певній території, проникнення у легальний бізнес.

З огляду на вище викладене організовану злочинність у сфері економіки можна охарактеризувати двома тенденціями: «економізації» організованої злочинності і підвищення рівня організованості економічної злочинності.

Література

1. Іванов Ю. Ф. Джу́жа О.М. Теоретичні та прикладні проблеми протидії організованій злочинності. Київ : Вид. ПАЛІВОДА А.В., 2006. 264 с.
2. Кікінчук В. В. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі : дис. ... кандидата юрид. наук : спец. 12.00.09. Харків. 2014. 252 с.

3. Шепетько С. А. Окремі тенденції проявів організованої злочинності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : науково-практичний журнал*. Київ. 2014. № 2 (33). С. 35-39.

4. Гриб В. Г. Организованная преступность - различные подходы к пониманию / за ред. В. Г. Гриб, В. Д. Ларичев, А. Н. Федотов. *Государство и право*. 2000. № 1. С. 48-53.

5. Шостко О. Ю. Теоретичні та прикладні проблеми протидії організованій злочинності в європейських країнах : дис. д-ра юрид. наук спец. 12.00.08. Харків, 2010. 402 с.

6. Падалка А. М., Яковинець А. І. Тактика розслідування фінансових злочинів, вчинених із використанням зареєстрованих у зоні пільгового оподаткування компаній. *Навчально-практичний посібник*. Ірпінь, 2017. 78 с.

7. Міняйло Н. Є. Організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 14. Правознавство. С. 126-130.

8. Гриненко І. М. Термінологічні питання визначення феномену «організованої злочинності». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2013. № 2. С. 72-75.

Анотація

Пашинська І. В. Системоутворюючі ознаки організованої злочинності у сфері економіки як співвідношення між групами та видами кримінальних правопорушень. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню характерних ознак організованої злочинності у сфері економіки, як співвідношення між групами та видами кримінальних правопорушень. Доводиться, що організована злочинність у сфері економіки має необхідність збільшення обсягу інформації щодо її ознак, з метою з'ясування сутності даного виду злочинності, встановлення закономірностей формування, функціонування організованих злочинних груп, розвитку їх кримінальної діяльності. На нашу думку, для визначення системоутворюючих ознак організованої злочинності у сфері економіки може допомогти теорія соціальних систем, це значить з'ясувати її якість специфіку, тільки їй притаманну; її склад, які об'єднують окремі частини в одну систему чинників; комунікації із зовнішнім середовищем і, нарешті, її історію, початок і джерело виникнення, становлення, тенденції та перспективи розвитку як системи.

Зазначено, що головна мета організованої економічної злочинності – отримання прибутків і надприбутків шляхом здійснення забороненої законодавством економічної діяльності. В той же час організована економічна злочинність – це конгломерат організованих злочинних утворень (угруповань), різних за своєю структурою, кількісним складом, спеціалізацією та масштабами впливу.

Дослідивши наукову літературу, щодо виявлених ознак організованої злочинності у сфері економіки, ми побачили, що думки вчених розділилась на певні групи, більшість вчених за сутнісними ознаками характеризують систему злочинних угруповань мета яких полягає у отриманні постійних значних доходів.

І, так перша група науковців, розглядає організовану злочинність у сфері економіки, як злочинні організації, які об'єдналися за ради матеріальної вигоди. А друга, розглядає організовану злочинність у сфері економіки, як об'єднання осіб в угруповання, при цьому відзначаючи їх стійкість.

Аналізуючи різні точки зору науковців, ми дійшли висновку, що більшість визначень організованої злочинності та її основних ознак не досить чітко і повно відображають сутність цього явища.

А визначаючи організовану злочинність у сфері економіки, як об'єктивне соціальне явище, можна сказати, що вона характеризується такою основною ознакою:

- негативне соціально-економічне явище;
- порушує стабільність державної й економічної систем;
- порушує належне надходження коштів до бюджету;
- є основною перешкодою у побудові ринкових відносин;
- заважає цивілізованому торговельному обміну, чим створює серйозну небезпеку для незалежності України.

В той же час, аналізуючи названі багатьма дослідниками існуючі ознаки організованої злочинності та організовану економічну злочинність, ми доповнили їх певними рисами, які з'явилися з прийшлими сучасними реаліями. Оскільки сучасна організована злочинність у сфері економіки – це негативне соціальне явище, що має цілеспрямований, стійкий, системний, планомірний характер та представляє серйозну небезпеку для суспільства.

Ключові слова: організована злочинність, організована економічна злочинність, ознаки, аналіз, криміналістичне пізнання.

Summary

Pashynska I. V. System-forming features of organized crime in the economic sphere as a relationship between groups and types of criminal offenses. – Article.

The article is devoted to the study of the characteristic features of organized crime in the economic sphere, as the relationship between groups and types of criminal offenses. It is proved that organized crime in the economic sphere requires an increase in the amount of information about its signs, in order to clarify the essence of this type of crime, establish the regularities of the formation and functioning of organized criminal groups, and the development of their criminal activities. In our opinion, the theory of social systems can help to determine the system-forming features of organized crime in the economic sphere, that is, to find out its qualitative specificity, which is inherent only to it; its composition, which unite individual parts into one system of factors; communication with the external environment and, finally, its history, beginning and source of emergence, development, trends and prospects for development as a system.

It is noted that the main goal of organized economic crime is to obtain profits and excess profits by carrying out economic activities prohibited by law. At the same time, organized economic crime is a conglomerate of organized criminal organizations (groups), different in their structure, quantitative composition, specialization and scale of influence.

Having studied the scientific literature, regarding the identified signs of organized crime in the field of economy, we saw that the opinions of scientists were divided into certain groups, most scientists characterize the system of criminal groups whose goal is to obtain constant significant income.

And so the first group of scientists considers organized crime in the economic sphere as criminal organizations that have united for the sake of material gain. And the

second considers organized crime in the economic sphere, as a grouping of individuals, while noting their stability.

Analyzing different points of view of scientists, we came to the conclusion that most definitions of organized crime and its main features do not clearly and fully reflect the essence of this phenomenon.

And defining organized crime in the economic sphere as an objective social phenomenon, it can be said that it is characterized by the following main features:

- a negative socio-economic phenomenon;
- violates the stability of state and economic systems;
- violates the proper flow of funds to the budget;
- is the main obstacle in building market relations;

- interferes with civilized trade exchange, thereby creating a serious danger for the independence of Ukraine.

At the same time, analyzing the system-forming features of organized crime and organized economic crime named by many researchers, we supplemented them with certain features that appeared with the coming modern realities. Because modern organized crime in the economic sphere is a negative social phenomenon that has a purposeful, sustainable, systematic, planned nature and represents a serious danger to society.

Key words: organized crime, organized economic crime, signs, analysis, forensic knowledge.